

TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERİN AKADEMİK ARŞİVLERİ: MEVCUT DURUM

✦ **Dr. Öğr. Üyesi Güleda DOĞAN***

Yükseköğretim Kurulu 2018 yılından bu yana Açık Bilim ve Açık Erişim konusundaki çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu kapsamda öncelikli olarak Yükseköğretim Açık Bilim ve Açık Erişim Çalışma Grubu oluşturulmuş ve grubun ilk faaliyetlerinden biri, Türkiye için yol haritası niteliğinde bir eylem planı hazırlamak olmuştur. Eylem planında yer alan maddelerden önemli bir kısmı Türkiye'deki Üniversite Akademik Arşivleri ile ilgilidir. Bilindiği gibi Üniversitelerin kendi bilimsel yayınlarına açık erişimi sağlamanın yollarından en pratiği tüm bilimsel çıktıların yer aldığı bir akademik arşiv kurmaktır. Yükseköğretim Açık Bilim ve Açık Erişim Çalışma Grubu'nun çalışmaları neticesinde Türkiye'deki tüm üniversitelerde açık akademik arşivlerin kurulması, mevcut arşivlerin uluslararası standartlara uyumlu

hale getirilmesi, arşivlerin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla üniversitelere bir genelge gönderilmiş, genelgede atılacak somut adımlar ile ilgili bilgi verilmiş, arşivlere yayın eklenmesi ile ilgili kuralları içeren Açık Erişim Politikaların oluşturulmasında temel oluşturacak örnek politika dokümanı üniversitelerle paylaşılmıştır. Genelgede işaret edilen somut adımlar anlamında Üniversite Akademik Arşivlerinin mevcut durumunu içerik, yayın çeşitliliği, uluslararası standartlara uyum, bir politika ile desteklenme vb. açılardan takip etmek amacıyla Haziran 2019 itibarıyla altı aylık aralıklarla üniversitelerden veri toplanmaya başlanmıştır. Toplanan en güncel veri olan Şubat 2021 verilerine göre Üniversite Akademik Arşivlerinin mevcut durumu bu yazıda değerlendirilmektedir.

* Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
YÖK Kurum Danışmanı

YÖK'ün, Üniversite Akademik Arşivleri konusundaki çalışmaları sürerken, bir taraftan da YÖK bünyesinde merkezi bir açık erişim arşivi oluşturma çalışmaları devam etmektedir. Bu amaçla, 2020 yılı başında YÖK'te YÖK Yayın ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, YÖK Bilgi İşlem Daire Başkanlığı ve konu ile ilgili çalışma ve deneyimleri bulunan iki uzman personelden oluşan bir proje grubu oluşturulmuştur. Proje grubu, 2020 yılı itibarıyla çalışmalarına başlamış olup, oluşturulacak ulusal yapıdaki merkezi arşiv için üç aşamalı bir yapı öngörülmektedir. İlk aşamada YÖK Tez Merkezinde yer alan tezlerin uluslararası standartlarda herkesin erişimine sunulması amaçlanmış, gelinen noktada tüm tezlerin üst verileri kurulan arşive aktarılmıştır. Tez tam metinlerin aktarımı ise devam etmektedir. İkinci aşamada YÖK Arşivi ile YÖKSİS entegrasyonu, üçüncü aşamada ise üniversite akademik arşivleri ile entegrasyon hedeflenmektedir.

Diğer önemli bir gelişme YÖK tarafından başlatılan Açık Bilim ve Açık Erişim çalışmalarının On Birinci Kalkınma Planında yer alması olmuştur. İlgili kalkınma planının Eğitim, Politika ve Tedbirler başlığı altında "Üniversitelerin dijital çağa ayak uydurması ve bilgiye ulaşımında açık erişim ve açık bilim uygulamalarının hayata geçirilmesi amacıyla açık erişim altyapıları ile uyumu sağlanacaktır" ifadesi atılacak adımları hızlandırmaktadır.

Belirlenen hedeflere ulaşmada Türkiye'deki üniversitelerin tüm yayınlarına açık erişim sağladıkları, uluslararası standartlara uyumlu birer akademik arşivlerinin ve arşive yayın girişi ile ilgili kuralların belirlendiği bir açık erişim politikalarının olması kritik öneme sahiptir. Bununla ilgili mevcut durumu takip etmek amacıyla YÖK tarafından altı aylık aralıklarla toplanan verilerin en günceli olan Şubat 2021 verilerine göre Türkiye'deki 207 üniversiteden 162'si (%78) akademik arşivinin olduğunu ya da bu konuda çalışmalara devam ettiğini belirtmiştir. Üniversitelerin akademik arşivlerini kurma tarihlerine göre dağılımını gösteren Tablo 1'e göre en fazla sayıda

arşivin YÖK'ün bu konudaki çalışmalarını hızlandırdığı 2019-2020 yıllarında kurulduğu görülmektedir. Öte yandan 2019 yılında İzmir'de düzenlenen 7. Ulusal Açık Bilim Konferansında verilen Temmuz 2019 sayılara göre (121 arşiv, %59), geçen yaklaşık bir buçuk yılda üniversitelerin akademik arşivlerini kurma yolunda önemli bir mesafe alınmıştır (Sunum videosu için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=U28Zrna7TUo>).

Tablo 1. Türkiye'deki üniversite akademik arşivlerinin kuruluş yıllarına göre dağılımı

Kuruluş Yılı	Kurulan Arşiv Sayısı
2005 - 2013	17
2014	55
2015 - 2018	14
2019 - 2020	72
Toplam	158

Üniversite akademik arşivlerinin sayılarındaki bu artışın yanı sıra, arşivdeki yayınların uluslararası erişilebilirliğinin ve görünürlüğünün sağlanmış olması da önemlidir. Bunun için belli standartlara uyum ve belli platformlara üyelik gerekmektedir. Üniversite açık arşivlerinin diğer platformlar (merkezi açık erişim arşivleri, veri tabanları, arama motorları gibi) tarafından harmanlanabilmesi ve karşılıklı/birlikte çalışabilmesi için OAI-PMH (Açık Arşivler Girişimi Üst Veri Harmanlama Protokolü) uyumlu olması gerekir (bkz. <http://www.openarchives.org/pmh/>). Özellikle harmanlama ve akademik arşivin taşınması gibi işlemlerde arşivdeki her bir kayda sabit bir tanımlayıcı/bağlantı verilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla akademik arşivlerde yaygın olarak Handle kullanıldığı görülmektedir (bkz. https://www.handle.net/community_software.html). Şubat 2021 sayılarına göre Türkiye'deki 162 arşivin %83'ünün (135 arşiv) OAI-PMH ile uyumlu olduğu,

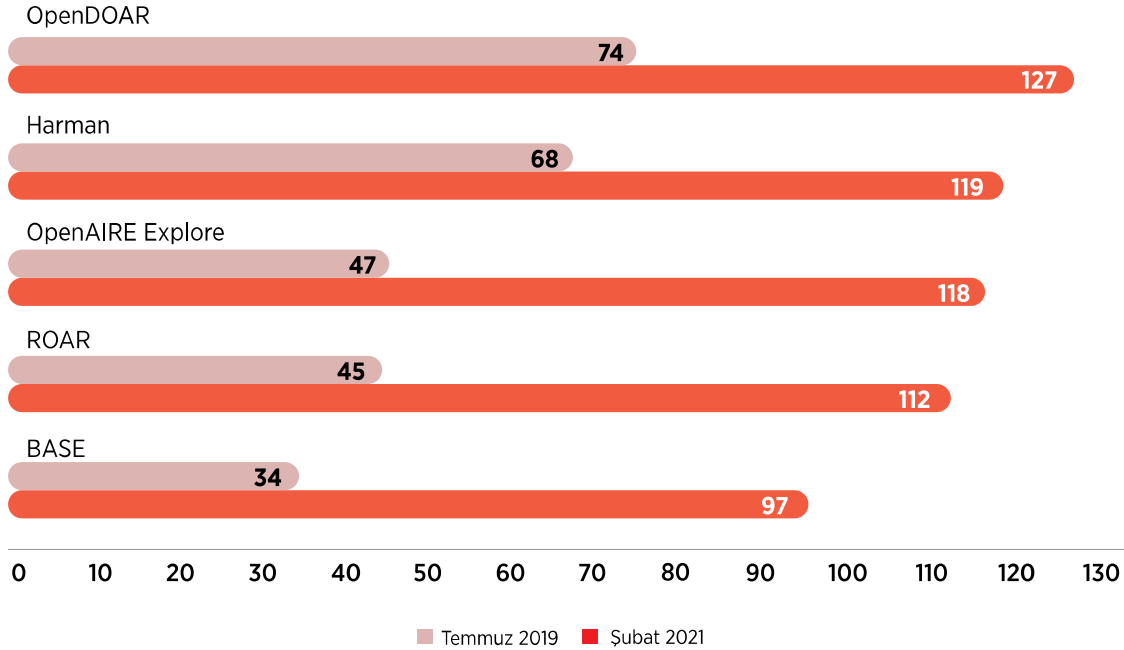
%77'sinin ise (125 arşiv) Handle kullandığı belirtilmektedir.

Üniversite akademik arşivlerinin içeriklerine erişimi sağlayacak ve görünürlüklerini artıracak birtakım platformlara üyelikleri düzenli olarak Yükseköğretim Kurulunca takip edilmektedir. Arşivlerin kurulması kadar bu arşivlerin görünürlüğü ve arşivlerdeki içeriğe uluslararası anlamda erişim de oldukça önemli konulardır. Şekil 1, bu açıdan mevcut durumu Temmuz 2019 verileri ile karşılaştırmalı olarak sunmaktadır.

Şekle göre mevcut üniversite akademik arşivlerinin önemli kısmının bahsi geçen platformlara üyelik yaptığı ve içeriklerini bu platformlarda görünür/taranır hale getirdiğini söylemek mümkündür. Üniversite akademik arşivlerinin %73'ü (119 arşiv) TÜBİTAK ULAKBİM bünyesindeki ulusal harmanlama sistemi Harman'da yer aldığını belirtmiştir (bkz. <https://arsiv.ulakbim.gov.tr/index>). En yüksek sayıda arşivin (127 arşiv, %78) uluslararası açık erişim

arşivleri rehberi olan OpenDOAR'da yer aldığı görülmektedir (bkz. <https://v2.sherpa.ac.uk/opensdoar/>). Benzer yapıdaki ROAR'da mevcut üniversite akademik arşivlerinden %69'u (112 arşiv) kayıtlı olduklarını belirtmişlerdir. Akademik arama motoru özelliğindeki OpenAIRE Explore'da (bkz. <https://explore.openaire.eu/>) arşivlerin %73'ü (118 arşiv), BASE'te ise %60'ı (97 arşiv) yer almaktadır (<https://www.base-search.net/>). Öte yandan, Google Akademik üzerinden içeriği taranan 114 arşiv bulunmaktadır (%70).

Açık erişim politikaları üniversite akademik arşivlerinin sürdürülebilirliklerinin sağlanmasında büyük rol üstlenmektedir. Açık erişim politikaları ile arşive ve yayın eklemenin zorunlu olup olmadığı, arşive girilen yayınlar için hak sahibinin kim olduğu gibi arşive ilişkin kurallar belirlenmektedir. Açık erişim politikalarının yayınların arşive eklenmesini zorunlu tutacak bir yapıda olması üniversite akademik arşivinde kurum yayınlarının eksiksiz biçimde yer almasını sağlar. Şubat 2021 verilerine göre 121 üni-

Şekil 1. Çeşitli platformlara kayıtlı üniversite akademik arşiv sayıları

versite (%58) açık erişim politikası olduğunu beyan etmiştir. Bu politikalardan 59'unun YÖK'ün konu ile ilgili çalışmalarının ivme kazandığı 2019-2021 yıllarında oluşturulduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 2). Öte yandan, üniversite açık erişim politikalarının 105'inin üniversite senatolarınca onaylandığı anlaşılmaktadır. Zorunlu yapıda olduğu belirtilen 78 politika olmasına rağmen, bu veriye yakından bakılmasında fayda vardır. Nitekim Kasım 2019'da gerçekleşen 7. Ulusal Açık Bilim Konferansında sunulan, politika metinlerinin incelenmesine dayanan çalışma sonucunda, o tarihteki 109 açık erişim politikasından 19'unun zorunlu yapıda olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Tablo 2. Üniversite açık erişim politikalarının yürürlük tarihlerine göre dağılımı

Politika yürürlük tarihi	Üniversite sayısı
2010 - 2013	2
2014	32
2015 - 2018	14
2019 - 2021	59
Toplam	107

Not: 107 üniversite açık erişim politikalarının yürürlük tarihini belirtmiştir.

Türkiye'deki mevcut üniversite akademik arşivleri içerikleri yönünden de takip edilmektedir. En güncel veriye göre arşivlerin yaklaşık yarısında 2000'den fazla kayıt bulunmaktadır. Arşivlerin kayıt sayılarına göre dağılımı Tablo 3'te ayrıntılı olarak sunulmaktadır.

Arşiv içeriklerindeki kayıtların belli yayın türlerinde yığılmaması, üretilen tüm bilimsel çıktı türlerini temsil etmesi gerekir. Mevcut üniversite akademik arşivlerinde yoğun olarak makale ve tezlerin yer

Tablo 3. Türkiye'deki üniversite akademik arşivlerinin kayıt sayılarına göre dağılımı

Kayıt Sayısı	Arşiv Sayısı	Kayıt Sayısı	Arşiv Sayısı
0	4	2089-4877	36
13-89	8	5201-9726	18
114-496	20	10.101-38.855	17
560-1994	42	50.286-109.765	8

Not: 9 arşiv için kayıt sayısı belirtilmemiştir.

aldığı görülmektedir. Sayısal olarak ifade etmek gerekirse, 84 akademik arşivde kayıtların yarıdan fazlası makale, 26 akademik arşivde ise kayıtların yarıdan fazlası tezdır.

Nihai amacı üniversite yayınlarına erişim sağlamak olan üniversite akademik arşivlerinin yayınların üst verilerinin yanı sıra tam metinlerine de yer vermesi gerekir. 91 arşivde (%56) yayınların yarıdan fazlası için tam metne erişim sağlanmaktadır.

Üniversite açık arşivlerinden içeriklerindeki kayıt sayısı 10.000 üzerinde olanlar Tablo 4'te verilmektedir. Bu noktada, üniversite akademik arşivlerinin tanımı gereği üniversite mensuplarınca üretilen bilimsel her türlü çıktıyı içermesi gerekir. Diğer bir ifadeyle üniversitenin kendi mensuplarınca üretilmemiş ya da bilimsel çıktı olarak değerlendirilemeyecek yayınların bu arşivlerde yer almaması gerekmektedir.

Tablo 4. İçeriğindeki kayıt sayısı 10.000'in üzerinde olan üniversite akademik arşivleri

Üniversite	Kayıt Sayısı	Üniversite	Kayıt Sayısı
Gazi Üniversitesi	109.765	Anadolu Üniversitesi	23.680
Marmara Üniversitesi	86.810	Pamukkale Üniversitesi	18.890
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	84.920	Hacettepe Üniversitesi	18.002
Ege Üniversitesi	66.358	İnönü Üniversitesi	16.291
Ankara Üniversitesi	59.917	Bursa Uludağ Üniversitesi	13.910
Süleyman Demirel Üniversitesi	54.701	Kırıkkale Üniversitesi	11.439
Mersin Üniversitesi	52.529	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	11.333
Erciyes Üniversitesi	50.286	Dokuz Eylül Üniversitesi	10.829
Selçuk Üniversitesi	38.855	Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi	10.731
Çukurova Üniversitesi	36.001	Bezm-i Âlem Vakıf Üniversitesi	10.439
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	34.757	Sakarya Üniversitesi	10.307
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	27.999	Sabancı Üniversitesi	10.301
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	24.910		